

Emilia Justyna Powell

Zwalczanie korupcji z perspektywy USA

Korupcja jest jednym z najpoważniejszych problemów w wielu państwach świata. Przede wszystkim zagraża ona podstawowym zasadom i wartościom współczesnego państwa prawa, przyczynia się do rozkładu praworządności oraz hamuje rozwój ekonomiczny i społeczny (zob. Rezolucja Komitetu Ministrów Komisji Europejskiej, 1997, 24 dotycząca Dwudziestu Zasad Wspomagających Zwalczanie Korupcji przyjęta przez Komitet Ministrów na 101 sesji z dnia 6 listopada 1997 roku). Co więcej, badania zjawiska korupcji wskazują, że łapownictwo wpływa na wydatne obniżenie poziomu inwestycji zagranicznych (Mauro, 1995; Treisman, 2000), a tym samym spowalnia rozwój gospodarczy krajów postkomunistycznych na ich drodze do gospodarki rynkowej (Schleifer, 1997). Korupcja, jej przyczyny i następstwa, stała się częstym tematem badań statystycznych i nie tylko, zarówno wśród politologów, jak i prawników.

I. Sytuacja w Polsce

Polska, według Indeksu Postrzegania Korupcji (*Corruption Perception Index*), niestety nie zajmuje korzystnego miejsca. Według tego indeksu, w 2005 roku, wśród nowych państw członkowskich Unii Europejskiej, takich jak Estonia, Litwa, Łotwa, Węgry, czy Czechy, Polska zajmuje zdecydowanie najłabszą pozycję (w skali 0 do 10 Polska otrzymała 3,4 punkty). W zwalczaniu korupcji przodują Estonia (6,4 punkty) i Węgry (5 punktów). Czechy uzyskały 4,3 punkty, Łotwa 4,2, a Litwa 4,8. Wynikałoby więc z tego, że Polska jest niestety krajem najbardziej skorumpowanym. Co gorsza, według tego indeksu, sytuacja w Polsce systematycznie się pogarsza, na co wskazują corocznie publikowane przez Transparency International wyniki badań. W 1999 r. Polska otrzymała 4,2 punkty, w 2002 r. – 4,1, w 2003 r. – 3,6, a w 2004 r. – 3,5. Niepokojące są także wyniki Globalnego Barometru Korupcji za 2005 rok (*Global Corruption Barometer*). Na jego podstawie dowiadujemy się, jak Polacy postrzegają korupcję w swoim kraju. Na pytanie „Czy poziom korupcji według Pani/Pana wzrósł, czy się obniżył w ciągu ostatnich 3 lat” 44% Polaków odpowiedziało, że wzrósł znacznie. Pesymistyczne są także nastawienia co do poziomu korupcji w najbliższej przyszłości – 19% Polaków uważa, że wzrośnie on w ciągu najbliższych 3 lat, a 38% sądzi, że zostanie on na dotychczasowym poziomie.

II. Źródła korupcji

Poziom korupcji, niezależnie od tego jak go mierzymy, jest zróżnicowany w poszczególnych krajach. Skorumpowane są zazwyczaj źle funkcjonujące państwa z wadliwie zarządzaną gospodarką. Dlaczego jednak niektóre państwa, takie jak Islandia czy Finlandia mogą się poszczycić bardzo niskim poziomem korupcji, a w innych państwach, na przykład w Nigerii czy w Uzbekistanie, korupcja kwitnie? Od dłuższego czasu, badania naukowe wskazują na kilka podstawowych czynników, które przyczyniają się do rozwoju korupcji.

1. Kultura korupcyjna

Badania wielu naukowców wskazują na to, iż niewykształcona kultura społeczna, polityczna i prawna niektórych państw przyczynia się do wysokiego poziomu korupcji w tych krajach (Treisman, 2000). Czynniki takie, jak powszechny brak uczciwości i moralności, tolerowanie drobnych przestępstw (z tzw. przymkniętym okiem) zdecydowanie zachęcają do wykorzystywania stanowisk publicznych do osiągnięcia osobistych korzyści, czy do nielegalnego wpływania na procesy stanowienia prawa. Podstawowym zagadnieniem, na którym opierają swoje argumenty zwolennicy teorii „kultury korupcyjnej” jest „koszt moralny” (*Moral cost*; della Porta i Vannucci, 1999). Koszt moralny korupcji jest znacznie niższy w kulturach, gdzie poszanowanie dla prawa jest stosunkowo niskie, a zwyczaj obdarowywania urzędników państwowych jest uznawany za praktykę zupełnie normalną. Przykładem są państwa azjatyckie, gdzie obejmowanie stanowiska państwowego jest niejednokrotnie równoznaczne z uzyskaniem prawa do otrzymywania dodatkowych korzyści majątkowych czy osobistych. Podobna sytuacja panuje w południowych Włoszech, w Hiszpanii, czy w państwach łatinowskich, gdzie oferowanie i przyjmowanie łapówek jest nieodłączną częścią życia politycznego.

2. Demokracja i podstawowe wolności

Niezależnie od tego, czy w danym państwie panuje „kultura korupcyjna”, pewne cechy charakterystyczne dla życia publicznego i prywatnego sprzyjają zwalczaniu korupcji. Przede wszystkim, prawidłowo funkcjonujące rządy demokratyczne, a także wolna prasa, media, nieograniczone prawo do zgromadzeń znacznie obniżają prawdopodobieństwo zachowań korupcyjnych (Treisman, 2000; „Zwalczanie Korupcji, Promowanie Dobrego Zarządzania” – dokument wydany przez Grupę Ekspertów Commonwealth do Spraw Dobrego Zarządzania i Eliminacji Korupcji, Sekretariat Commonwealth, 2000). Wyżej wymienione czynniki, które charakteryzują prawidłowo funkcjonujące państwo prawa, zniechęcają do łapówkarstwa

i innych przejawów korupcji. Dzieje się tak ponieważ konsumenci mają prawo i możliwość do otwartego krytykowania obserwowanych zjawisk korupcyjnych. Następstwa wywołane przez powszechną korupcję, jak zdemoralizowanie osób pełniących funkcje w organach państwowych, wzrost kosztów prowadzenia przedsiębiorstw, naruszanie reguł wolnego rynku i obniżenie efektywności działania struktur rządzenia ostatecznie są ponoszone przez obywateli skorumpowanego państwa. W ich interesie leży więc, aby wszelkie przejawy korupcji zostały ujawnione, a sprawcy przestępstw korupcyjnych sprawiedliwie osądzeni. Wolna prasa i media, nieograniczone prawo do zgromadzeń, dostęp do informacji publicznej, wolność słowa to zdecydowanie umożliwiają.

Rada Europy w Rezolucji nr (97) 24 z listopada 1996 roku poświęconej Dwudziestu Zasadom Wiodącym w Walce z Korupcją zwraca uwagę na potrzebę zapewnienia wolności prasy i mediów. W rezolucji tej państwa członkowskie zobowiązują się do zapewnienia, by środki masowego przekazu mogły swobodnie otrzymywać i przekazywać informacje o sprawach związanych z korupcją, chyba że stoi temu na przeszkodzie prawnie chroniony w demokratycznym państwie interes publiczny lub prywatny.

3. Rozwój ekonomiczny

Spora część naukowców bada związek między poziomem korupcji i stanem rozwoju gospodarczego. Według niektórych badań, prawdopodobieństwo korupcji jest znacznie wyższe w mniej rozwiniętych społeczeństwach, ponieważ łapówkarstwo jest często traktowane w tych krajach jako powszechnie przyjęta praktyka. W większości tych krajów, granice między sektorem publicznym i prywatnym są także zatarte, co zachęca zarówno konsumentów, jak i osoby pełniące funkcje publiczne do nielegalnego wpływania na procesy stanowienia prawa. Ponieważ zarobki urzędników państwowych są zazwyczaj niskie, praktyka „uzupełniania” dochodów ze źródeł nielegalnych jest niezwykle intratna i kusząca. Według niektórych badań, korupcja systematycznie spowalnia rozwój ekonomiczny (Rose–Ackerman, 1978; Murphy, Schleifer, and Vishny, 1991; Mauro, 1995). Łapówkarstwo przyczynia się do wadliwego funkcjonowania rządowych instytucji, co stanowi istotną przeszkodę dla inwestycji zagranicznych, dla postępu i stabilizacji gospodarczej. Korupcja więc pojawia się w państwach słabo rozwiniętych i jej obecność w strukturach państwowych uniemożliwia jakkolwiek poprawę sytuacji w tych krajach. Skorumpowani urzędnicy państwowi niejednokrotnie celowo opóźniają wykonywanie czynności urzędowych, co powoduje obniżenie sprawności państwa. Świadomość bowiem, że znaczna część dochodów pochodzi właśnie z łapownictwa, zdecydowanie zniechęca do uczciwej i wydajnej pracy.

III. Rola systemu prawnego i prokuratury w zwalczaniu korupcji

Wiele badań naukowych, o których wspomniano wyżej, nie docenia roli sądów, prokuratury i organów ścigania w zapobieganiu i zwalczaniu korupcji. Takie czynniki, jak rozwój ekonomiczny, kultura korupcyjna, system polityczny i podstawowe wolności z pewnością wywierają znaczny wpływ na poziom łapówkarstwa, jednakże pomniejszanie czy pomijanie roli prokuratury i prawa w ogóle jest nieporozumieniem. Niektóre dotychczas przeprowadzone badania statystyczne na temat korupcji biorą pod uwagę rodzaj systemu prawnego. Różnice między systemem anglosaskim (*common law*), systemem prawa kontynentalnego w wydaniu niemieckim czy francuskim zostały w nielicznych badaniach uwzględnione jako czynniki odpowiedzialne za poziom korupcji (Persson, Tabellini, Trebbi, 2003; Treisman, 1998). Większość badań w tym zakresie nie wyjaśnia, dlaczego niektóre systemy prawne sprzyjają bardziej skutecznemu zapobieganiu korupcji. Badania statystyczne przeprowadzone przez Treismana (1998), na przykład, wskazują na to, że kraje, które w przeszłości należały do kolonialnego Imperium Brytyjskiego, są znacznie mniej skorumpowane niż dawne kolonie innych mocarstw. Państwa, które w przeszłości były koloniami hiszpańskimi czy portugalskimi, mają natomiast w obecnych czasach znacznie poważniejsze problemy z korupcją. Niestety Treisman nie wyjaśnia dostatecznie, dlaczego wyniki jego badań są takie, a nie inne.

Powoływanie się na różnice między systemami prawnymi: kontynentalnym systemem prawa stanowionego i systemem anglosaskim (*common law*) jako na czynnik mający wyjaśnić poziom korupcji w różnych społeczeństwach nie wydaje się uzasadnione. Jedną z podstawowych różnic między systemem cywilistycznym i anglosaskim jest ich stosunek do roli i wagi precedensu. Precedens, który stanowi podstawową cechę charakterystyczną systemów należących do rodziny prawa anglosaskiego, polega na tym, że sędzia w trakcie wydawania wyroku opiera się na wcześniejszych rozstrzygnięciach podobnych spraw. Uzasadnienie decyzji sędziowskiej w krajach należących do tej tradycji jest kazuistyczne i odwołuje się w znacznym stopniu do szczególnych okoliczności rozpatrywanej sprawy. Romano-germański system prawny, który rozwinął się w oparciu o rzymskie *ius civile*, nie posiada rozwiniętej doktryny precedensu, a stanowienie prawa jest wobec tego główną prerogatywą władzy ustawodawczej. Rola sędziego jest ograniczona do interpretacji zasad i norm prawnych zawartych w kodeksach i innych zbiorach praw niższego rzędu. Stosunek do roli precedensu w podejmowaniu decyzji sędziowskich, który to niezaprzeczalnie stanowi podstawową różnicę między systemami cywilistycznym i anglosaskim, nie może w żadnym wypadku wytłumaczyć, dlaczego w niektórych państwach poziom ko-

rupcji jest wysoki, a w innych niski. Sposób, w jaki sędzia wydaje i uzasadnia decyzje, nie ma nic wspólnego z efektywnością zapobiegania i zwalczania korupcji.

Nie rodzaj systemu prawnego zatem, a jego efektywność jest podstawowym czynnikiem odpowiedzialnym za sukces danego państwa w walce z korupcją. Patrząc z ekonomicznego punktu widzenia, każda osoba, która decyduje się na uczestniczenie w czynnej lub biernej korupcji, bierze pod uwagę przede wszystkim wysokość i prawdopodobieństwo osobistego zysku. Zysk wynikający z korupcji musi przekroczyć potencjalne korzyści, które to dana osoba mogłaby uzyskać poprzez uczestniczenie w innych legalnych czynnościach. Jakie czynniki wpływają na wysokość osobistego zysku wynikającego z łapówkarstwa? Tak jak w wypadku każdego zachowania, które jest uznawane w danym systemie prawnym za nielegalne, decyzje potencjalnego przestępcy zależą od prawdopodobieństwa wykrycia przestępstwa, nieuchronności i wysokości kary. Powyższy argument sugeruje wobec tego, że zysk osobisty związany z popełnieniem jakiegokolwiek przestępstwa jest zależny w znacznym stopniu od jakości i efektywności organów ścigania, prokuratury i sądów. Prawdopodobieństwo wykrycia i ukarania sprawców korupcji tak biernej, jak i czynnej zależy od sprawności i jakości pracy prokuratury i to na wszystkich szczeblach jej hierarchii.

Nie ulega zatem wątpliwości, że każde państwo powinno podejmować działania mające na celu podnoszenie efektywności działań prokuratury. Jest to możliwe poprzez stopniowe wprowadzenie kilku istotnych zmian.

Po pierwsze, należy położyć szczególny nacisk na ujawnianie i ściganie przestępstw uznawanych przez prawo za korupcję czynną bądź też bierną, często związanych z wysokim stopniem tzw. „sofistykacji” co do metod ich popełniania i zacierania śladów („Effective Prosecution of Corruption”, Anti-Corruption Initiative for Asia-Pacific Combating Corruption in the New Millennium, 2003). Niestety, organy ścigania, prokuratura i sądy nie są odpowiednio przygotowane do efektywnego zwalczania tego rodzaju przestępstw. Nieodpowiednie fundusze, nadmierna zależność od innych organów państwowych, które same niejednokrotnie są powiązane ze światem przestępczym i brak odpowiednich przepisów prawnych utrudniają skuteczne zwalczanie i karanie korupcji. Tylko przykładowo należy wskazać, że w niektórych krajach prokurator nie ma swobodnego dostępu do informacji finansowej. Przykładem kraju, w którym organy prowadzące postępowania w sprawach o korupcję mają nieograniczony dostęp do informacji bankowych, jest Finlandia, co ułatwia wydanie decyzji w przedmiocie zabezpieczenia środków finansowych na kontach.

Często także podejrzani o udział w działaniach korupcyjnych są osobami powszechnie znanymi i szanowanymi, co utrudnia, a czasami praktycznie uniemożliwia sprawne przeprowadzanie postępowania karnego.

Konieczna jest także dalsza poprawa przepisów prawa w zakresie zajmowania i przepadku mienia pochodzącego ze źródeł nielegalnych, a co najmniej skuteczne stosowanie istniejących rozwiązań, co może przyczynić się do usprawnienia postępowania w sprawach o korupcję. Jest także istotne, aby informacje o podejrzeniu korupcji w ogóle docierały do organów ścigania w odpowiednim czasie. Aby tak się stało, osoby, które informują o korupcji, muszą być odpowiednio chronione przez system prawny.

Po drugie, niezbędne jest wzmocnienie współpracy międzynarodowej w dziedzinie zwalczania korupcji. Ten rodzaj przestępczości niejednokrotnie wymaga sprawnej wymiany informacji i przekazywania dowodów rzeczowych między państwami. Niestety, mimo iż granice państwowe nie stanowią żadnych barier dla przestępców, nadal stanowią one przeszkody nie do przekroczenia dla organów ścigania i prokuratury („Effective Prosecution of Corruption”, Anti-Corruption Initiative for Asia–Pacific Combating Corruption in the New Milenium, 2003). Zwłaszcza gdy łapownictwo związane jest z procederem prania brudnych pieniędzy, sprawna i szybka współpraca międzynarodowa jest niezaprzeczalnie konieczna.

Rada Europy w Rezolucji nr (97) 24 z listopada 1996 roku, poświęconej Dwudziestu Zasadom Wiodącym w Walce z Korupcją, apeluje do państw członkowskich, aby nawiązywały one w jak najszerszym zakresie międzynarodową współpracę we wszystkich dziedzinach walki z korupcją. Nieodzowna jest dalsza współpraca państw w ramach takich organów europejskich, jak GRECO (*Group of States against Corruption*).

Oczywiste jest, że korupcja jest poważnym problemem w wielu społeczeństwach. Łapówkarstwo i inne przejawy korupcji są zjawiskiem zdecydowanie negatywnym z ekonomicznego i społecznego punktu widzenia. Korupcja prowadzi to osłabienia gospodarki krajowej, narusza prawidłowe działanie wolnego rynku, skutkuje zdemoralizowaniem osób pełniących funkcje w organach władzy publicznej, co w rezultacie prowadzi do erozji autorytetu demokratycznego państwa prawa.

Badania statystyczne wskazują na różnorakie czynniki wpływające na wysokość poziomu korupcji. Kultura korupcyjna, brak podstawowych wolności, zły stan gospodarczy i rodzaj systemu prawnego są niejednokrotnie przedstawiane jako przyczyny korupcji. Dla efektywnego zwalczania tego negatywnego zjawiska konieczny jest jednakże efektywny system, na który składa się zarówno spójne prawo, jak i sprawne organy je stosujące. Prokuratura, której zadaniem jest czuwanie nad ściganiem przestępstw, w tym korupcyjnych, jest – dla zwalczania i zapobiegania tego negatywnego zjawiska – szczególnie istotnym organem. Jej sprawność, skuteczność i zaangażowanie w międzynarodowych strukturach zwalczających korupcję może w przyszłości przyczynić się do obniżenia poziomu tego zjawiska.

IV. Korupcja w USA

Stany Zjednoczone pod względem poziomu i zwalczania korupcji zazwyczaj są dość wysoko oceniane przez różnorakie instytucje międzynarodowe zajmujące się badaniem tego zjawiska. Według raportu Transparency International Indeks Postrzegania Korupcji (*Corruption Perception Index*), USA w skali 0 – 10 w 2005 roku otrzymały 7,6 punktów, podobnie jak w 2004 czy w 2003 roku (7,5). GRECO cyklicznie publikuje sprawozdania z sytuacji poszczególnych krajów co do poziomu i skuteczności zwalczania korupcji. Stany Zjednoczone zostały poddane ewaluacji po raz pierwszy w czerwcu 2002 roku i po raz drugi w grudniu 2005 roku, przy czym sprawozdanie z drugiego badania nie zostało jeszcze opublikowane. Na podstawie pierwszego raportu można sformułować następujące spostrzeżenia:

- większość urzędników państwowych jest zdania, że u podstaw sukcesu USA w zapobieganiu i zwalczaniu korupcji jest wyraźny podział władzy między władzą ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą;
- pomimo konstytucyjnej zasady rozdziału władz w państwie korupcja nadal postrzegana jest jako poważny problem w organach władzy państwowej, i to zarówno na szczeblu federalnym, jak i lokalnym, a także w sektorze prywatnym; korupcję notuje się w organach rządowych na wszystkich szczeblach, jakkolwiek systematyczne korumpowanie instytucji państwowych jest zjawiskiem rzadkim;
- najczęstszym przejawem korupcji w USA jest przekupstwo urzędników państwowych w związku z zamówieniami publicznymi (*contracting for public procurement*) oraz wydawaniem licencji;
- problemem jest także korupcja w organach policji, funkcjonariuszy Straży Granicznych. W tych przypadkach, wykrycie i skuteczne zwalczanie korupcji jest stosunkowo mało efektywne z uwagi na niewielką skłonność ujawniania informacji i znaczną hermetyczność tych środowisk zawodowych;
- w USA, tak jak w innych krajach, notuje się także powiązania pomiędzy instytucjami publicznymi i prywatnymi a przestępczością zorganizowaną;
- dodatkowym problemem są niekonwencjonalne grupy przestępcze i przestępczość zorganizowana (w fazie globalizacji);
- zwalczanie korupcji jest jednym z podstawowych priorytetów organów ścigania, Rządu i prokuratury w USA. Nie opracowano na szczeblu federalnych strategii walki z korupcją ani nie powołano wyspecjalizowanego organu do walki z korupcją – kilka organów i biur rządowych na szczeblu federalnym, a także organy na szczeblu stanowym zajmują się zapobieganiem i ściganiem korupcji;

- przestępstwa korupcyjne są skodyfikowane zarówno przez prawo federalne jak i stanowe. Wedle konstytucji USA, organy federalne są właściwe w sprawach o korupcję, jeżeli:
  - przestępstwo zostało popełnione z udziałem urzędników federalnych,
  - przestępstwo to może mieć wpływ na sferę międzynarodowego albo zagranicznego handlu, czy na fundusze federalne;
- podstawowy przepis regulujący korupcję to § 201 (a) i § 201 (b) Kodeksu karnego Stanów Zjednoczonych, ale dodatkowe przepisy dotyczą sytuacji, gdy przestępstwo zostało popełnione przez:
  - członków parlamentu,
  - funkcjonariuszy federalnych,
  - sędziów na szczeblu federalnym,
  - kandydatów na stanowiska publiczne;
- pranie brudnych pieniędzy zostało uregulowane w USA najwcześniej, bo już w 1986 roku ustawą o kontroli prania brudnych pieniędzy (Money Laundering Control Act of 1986, Pub. L. 99–570). Wysokość kary za tego rodzaju przestępstwo może sięgać do 20 lat więzienia i 500 000 \$ grzywny.

Stany Zjednoczone są sygnatariuszem kilku istotnych umów międzynarodowych, na przykład Konwencji OECD o zwalczaniu przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych (*the OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions*, *Inter-American Convention on Corruption*).

Organy państwa w USA, które są odpowiedzialne za zwalczanie korupcji to:

- Departament Sprawiedliwości i podległe mu w zakresie ścigania karnego Federalne Biuro Śledcze (*the Federal Bureau of Investigation*);
- w poszczególnych stanach istnieje sieć różnorodnych organów, których zadaniem jest zwalczanie, zapobieganie i ściganie przestępstw korupcyjnych. Ich nazwy oraz zasady działania różnią się w zależności od tradycji w danym stanie.

W USA rozwinięty jest system ochrony świadka koronnego. Federalny program ochrony świadka zapewnia ochronę dla świadków przestępstw korupcyjnych, którzy wyrazili zgodę na współpracę z organami federalnymi. Program ochrony może objąć także najbliższych członków rodziny świadka. Różnorakie metody ochrony są dopuszczalne, włącznie ze zmianą tożsamości poprzez prawną zmianę imienia i nazwiska, przeprowadzkę, pomoc w otrzymaniu pracy, świadczenia materialne itp.

Problemem, według zespołu oceniającego GRECO, jest sposób wybierania prokuratorów (*chief prosecutors*) w poszczególnych stanach. Są oni wybierani w wolnych wyborach. Muszą oni w związku z tym prowadzić kampa-

nię wyborczą, aby zapewnić sobie ponowny wybór na to stanowisko, co może wpływać na ich niezależność i przyszłe prawidłowe wykonywanie funkcji.

Podobnie jak w wypadku prokuratorów – zdaniem GRECO – system wyboru sędziów nie gwarantuje ich pełnej niezawisłości; sędziowie na poziomie stanów są także wybierani w drodze powszechnych wyborów. Podczas wyborów sędziowie są także odpowiedzialni za gromadzenie środków pieniężnych na kampanię wyborczą, które są stosunkowo wysokie (od 10 000 \$ do 500 000 \$ zależnie od rodzaju stanowiska, o które się ubiegają). W przypadku prokuratorów i sędziów system ten może prowadzić do obniżenia standardów etycznych i moralnych w obu środowiskach, stanowić też może zachętę do zachowań korupcyjnych. Problemem jest także powiązanie sędziów z systemem politycznym, mimo iż sędziowie federalni nie mogą pełnić żadnych funkcji politycznych, system ich mianowania ma zdecydowanie charakter polityczny.

Bez wątplenia zagadnienia związane z walką z przestępczością korupcyjną, rola prokuratury jako centralnego organu odpowiedzialnego za ściganie karne, problematyka jej skuteczności (niezależności), wymagają szerszego opracowania. Mam nadzieję, że moje ogólne uwagi o korupcji będą przyczynkiem do jeszcze większego zainteresowania tą problematyką.

Bibliografia:

1. Mauro, Paulo, 1995, *Corruption and Growth*, Quarterly Journal of Economics, 110: 681–712.
2. Murphy, K., A. Schleifer, and R. Vishny, 1991, *The Allocation of Talent: Implications for Growth*, Quarterly Journal of Economics, 105: 503–30.
3. Rose-Ackerman, Susan, 1978, *Corruption. A Study in Political Economy*, New York: Academic Press.
4. Schleifer, Andrei, 1997, *Government in Transition* manuscript, Harvard University.
5. Treisman, Daniel, 2000, *The Causes of Corruption: A Cross-National Study*, Journal of Public Economics, 76 (3): 399–457.
6. Della Porta, Donatella, and Alberto Vannucci, 1999, *Corrupt Exchanges, Actors and Mechanisms of Political Corruption*, Aldine De Gruyter, New York.
7. Person, Torsten, Guido Tabellini, Francesco Trebbi, 2003, *Electoral Rules and Corruption*, Journal of the European Economic Association, MIT Press, vol. 1 (4), 958–989.